

**KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ERDÉLYI MAGYAR SZAVALÓMŰVÉSZET
(NÉHÁNY FONTOSABB SAJTÓORGÁNUM TÜKRÉBEN)**

**ARTA RECITĂRII POEZIEI MAGHIARE ÎN TRANSILVANIA INTERBELICĂ
(ÎN CONTEXTUL PRESEI MAGHIARE)**

**HUNGARIAN POETRY RECITING IN THE INTERWAR PERIOD'S
TRANSILVANIA (IN THE CONTEXT OF THE HUNGARIAN PRESS)**

CUPRINS

Introducere	6
I. Fundamentări teoretice	10
1. Tradiția cuvântului zis prin cântece și proză	10
2. Polemicile referitoare la acest mod de artă – formarea și dezvoltarea	14
3. Bibliografia generală, cercetări.....	18
4. Clarificare de noțiuni	24
A) Terminologia de specialitate, originea ei și discuțiile despre ea	24
B) Terminologia lucrării	28
5. Sprijine metodologice	31
II. Contextul socio-politic și relația lui cu organizațiile literar-culturale	33
1. Orientări politice, auto-organizare, susținerea intereselor.....	36
A) Viața politică între cele două războaie mondiale.....	36
B) Organizarea socio-politică a maghiarimii	39
III. Arta recitării poeziei în Transilvania în perioda interbelică	46
1. Perspectivă – viața teatrală în Transilvania anilor 1920-1930	46
2. Paralelă cu Ungaria.....	49
3. Conspirații literare.....	52
A) Rolul presei în Transilvania în anii interbelice.....	53
B) Literatură și politică – căutări de drumuri literar-artistice.....	56
a. „Gândul transilvan” și gruparea literară în baza lui.....	57
b. Cercul artistic revistei Korunk. Mișcarea corurilor de recitare.....	62
c. Anii 1920. Mișcarea Tizenegyek („Unsprecziștilor”)	68

d. Anii 1930. Erdélyi Fiatalok (Tineretul Transilvănean)	69
e. Alte căutări de drumuri – asociații și grupări literare	70
C) Rolul seratelor de recital în căutările de drumuri minoritare.....	71
4. Presa și asociațiile analizate – prezentarea surselor	75
A) Reviste.....	79
a. Az ellenzék	79
b. Ellenzék.....	79
c. Erdélyi Helikon.....	80
d. Erdélyi Irodalmi Szemle.....	80
e. Keleti Újság.....	81
f. Napkelet.....	81
g. Pásztortűz (+ Kolozsvári Szemle, Erdélyi Szemle).....	81
h. Vasárnap, Vasárnapi Újság (Kolozsvár)	82
i. Alte reviste.....	83
B) Asociații, societăți literare	83
a. Erdélyi Irodalmi Társaság	83
b. Erdélyi Magyar Írói Rend	85
c. Helikoni íróközösség	85
d. Kemény Zsigmond (Irodalmi) Társaság.....	86
e. Organizații mai mici.....	87
C) Moșteniri și corespondențe	87
5. Formarea artei recitării în Transilvania	88
6. Arta recitării poeziei în Transilvania poeriodei interbelice.....	90
A) Recitatori independente.....	90
a. d-na Adorján Weress Margit.....	91
b. Brassai Viktor	105
c. György Dénes	108
d. Tessitori Nóra.....	112
B) Coruri de recitare muncitorești, matinee muncitorești, interpretatorii poezilor socialiste....	124
C) Serate individuale.....	133
D) Recitatori „fără nume”	140
E) Actori.....	146
F) Concursuri de recitat	155

G) Serate legate de reviste și asociații.....	158
H) Alte serate și festivități, neîncadrabile în capitolele anterioare	167
7. Contribuții la istoria culturală a epocii – alte beneficii ale cercetării.....	170
IV. Spectacole individuale, interpreți, cei mai îndrăgiți poeți din perioada interbelică – fapte și concluzii	173
1. Seratele literare și activitatea revistelor analizate	174
2. Punct de vedere socio-demografice – distribuția recitatorilor în funcție de ocupație, sex, vârstă și gradul de cunoaștere (de azi).....	179
3. Angajament ideologic, efectul social – poeți și interpretorii lui	187
V. Rezumare, perspectivă	197
VI. Anexă.....	203
1. Bazele de date pregătite în timpul prelucrării a cercetării.....	203
A) Serate individuale în perioada interbelică.....	204
B) Matinee și serate literare între (1915)1920–1940.....	205
C) Alte serate	242
D) Interpretatori amatoare (recitatori „fără nume”).....	243
E) Recitatori-actori	259
F) Aparițiile de scenă d-nei Adorján Weress Margit.....	266
G) Aparițiile de scenă lui Brassai Viktor.....	267
H) Aparițiile de scenă lui György Dénes	267
I) Tessitori Nóra – serate, metinee	270
J) Tessitori Nóra – alte apariții de scenă.....	275
K) Referiri la seratele recitatoarei Tessitori în corespondențe	276
L) Aparițiile de scenă corului de recitare grupării Stúdió	277
M) Lista poezilor interpretate în perioada interbelică	279
2. Articole de ziar, interviuri	281
VII. Bibliografie	294
1. Surse de arhivă, moșteniri, manuscise	294
2. Bibliografia folosită.....	298
Presa contemporană prelucrată.....	298
Literatura de specialitate.....	299
Surse de internet.....	305
3. Bibliografie generală.....	306

Cuvinte cheie

arta recitării, recitare de poezii, Transilvania interbelică, interpretarea poemelor, mișcările Helikon, Korunk, mișcările muncitorești, coruri de recital, istoria culturii, istoria artei

ÎNTRUDUCERE

Tema prelucrată de către disertație este arta recitării poeziei maghiare în Transilvania interbelică.

Acest fapt presupune mai multe întrebări: de ce perioada dintre cele două războaie mondiale? De ce Transilvania? De ce arta recitării?

Alegerea perioadei de interogare într-o cercetare pe de o parte întotdeauna este arbitrară, pe de altă parte de obicei poate fi legată de un eveniment istoric. În cazul meu s-a pus accent pe motivul cea din urmă, cu toate că această întrebare e mai complexă. Singura persoană care a făcut cercetări în privința istoriei recitării poeziilor în limba maghiară a fost d-na Németh dr. Böhm Edit. Partea lucrării sale care se ocupă de Transilvania, se încheie cu anii 1918-1920, iar despre anii 1920–1930 este publicat doar un rezumat. Cercetarea mea conține o anchetă care prelucrează datele de după această perioadă. Pe lângă acest lucru, un rol important îl are și faptul că populația din Transilvania după 1920 a ajuns într-o situație nouă. Anii de după cel de al doilea război mondial însă diferă foarte mult atât social cât și politic de anii '20, '30, astfel a fost evident că perioada temei să fie între cele două războaie mondiale.

Prin întrebările de mai sus, am dat răspunsul, într-un fel, și în privința transilvanismului. Transilvania pe tot parcursul istoriei a fost o unitate de sine stătătoare. Aspirația transilvaniștilor, care s-a intensificat în anii douăzeci, au început deja la sfârșitul secolului XIX, chiar și mai înainte a avut semne.

De fapt, ce înseamnă de a fi *transilvan* tot timpul producea o discuție. Pe de o parte se poate menționa tradiția istorică de la existența principatului transilvan până în zilele noastre, sau, reflectând chiar la tema lucrării mele, la formarea transilvanismului, care are la bază faptul că Transilvania este o unitate politică, economică și culturală.

Pe de altă parte, Transilvania tot timpul a dorit să fie parte integrantă a unei entități mai mari, cu aceleași drepturi ca și celelalte zone, atât în privința administrației cât și

intelectual, afirmând importanța unității. Această idee apare și în cele două decenii de după primul război mondial, când s-a dorit să se instituiască lucrări care să aibă totodată un caracter specific individual și de interes universal. Cele două lucruri nu se exclud, ci se completează, se întregesc.

Cea mai grea întrebare dintre cele invocate, este cea a artei recitării poeziei. Degeaba sunt tot mai mulți artiști profesioniști (în privința interpreților de poezie și proză), recitalul este considerat copilul vitreg al oricărei ramuri ai artei. Acest fapt nu e de mirare, atunci, când nici interpreții nu sunt de aceeași părere în privința că este sau nu o ramură aparte a artei. Datorită faptului că mulți actori recită poezii, unii susțin că e o subramură a artei teatrale. Însă nu e așa. Cel care stă pe scenă (actorul) și nu pe un podiu (recitatorul), trebuie să joace un rol, acela trebuie să-l simtă. Cel care însă recită poezie, trebuie să se identifice cu poezia întreagă, sentimentele acesteia, chiar cu opinii diferite, fără să joace, trebuie să transmită diferențe și nuanțe.

În afară de aceste diferențe, chiar și interpreții de poezii au păreri diferite în privința că poezia trebuie spusă, sau recitată. Astfel, nu au timp și energie, ca indiferent de opinii să lupte pentru recunoașterea acestei ramuri ai artei.

Lucrarea vrea să dea un ajutor acestor întrebări, prezentând arta recitării poeziilor din perioada interbelică, în privința unor organe de presă, cercuri literare și contextul social.

I. FUNDAMENTĂRI TEORETICE

1. Tradiția cuvântului zis prin cântece și proză

În primul capitol, încerc să prezint în linii mari fondul teoretic al disertației, prezint pe scurt tradiția cuvântului zis în antichitate și în istoria maghiară și dezvoltarea lui până în secolul XX. În mod istoric recitarea (*spunerea de poezii* – specificarea amănunțită fac în disertație) prezintă rudenie cu cele mai vechi specii, deoarece se ocupă de vocificarea textelor. Conform tradițiilor de interpretare, retorica clasică poate fi considerată predecesorul rapsodoșilor, sau recitatorilor, mai târziu a trubadurilor, minnessingerilor, iar pe teritoriul maghiar cântăreții numiți *regős*, sau *igrít* sunt strămoșii recitatorilor de azi. În prezentul capitol prezint asemănarea punându-l într-un context mai larg, în discursul tradiției cuvântului spus, despre diferențe vorbind în capitolul aferent acestei problematici.

În retorica antică cele trei elemente mai importante (convingerea logică – logos, moralitatea retoricului – ethos, efectele asupra emoțiilor ascultărilor – pathos)¹ în argumentare pot fi folosite cu o mică exagerare și generalizare la recitatorii de mai târziu. Convingerea logică: prezentarea textelor în mod înțelept și de înțeles; moralitatea oratorului: reputația, recunoașterea, credibilitatea (categoria cel mai greu palpabilă); impactul emoțional: modul de prezentare artistică, farmecul.

În retorica antică pronuntiatio, adică modul de expunere, a fost un element important, a cărei esență este, că deja la scrierea textului, imaginau și modul de prezentare. Acest lucru se referă și la învățarea și prezentarea textelor poetice, adică la poezii nu la scriere (ele fiind texte scrise anterior) ci la memorarea textului e bine să se planifice modul de prezentare.

2. Polemicile referitoare la acest mod de artă – formarea și dezvoltarea

Deoarece este vorba de o artă a cărui loc e nedefinit în rândul sistemului artei, după cum am prezentat în introducere, țin să vorbesc și de polemicile apărute pe parcurs, precum și despre principalele momente ale dezvoltării acestei arte. Arta vorbirii maghiare s-a format în epoca burgheză, împreună cu cea oratorică, cu dicția actoricească și recitarea.² După părerea actorului Egressy Gábor prin anii 1860 a devenit necesară ca prezentarea poeziei, împreună cu metodele sale, să devină o artă sinestătătoare.³ Începând cu anii 1800, a devenit o dorință tot mai puternică, ca această disciplină artistică să se recunoască. Recitarea și actoria s-a creat în urma independenței naționale și reformării limbii, din aceleași motive – mai ales politice – în același scop, paralel, astfel este evident că nici una nu poate să nască din celălalt în așa fel, ca una sau alta să aibă prioritate. Recitalul e de asemenea o formă concentrată a artei, ca și poezia. Datorită faptului că nici recitatorii nu folosesc în unanimitate denumirea de arta recitării, recunoașterea ca artă sinestătătoare în sistemul teoretic istoriei artei e încă așteptată. Analiza și reflectarea în contextul tezei mele studiului *Text și interpretare* a lui Gadamer arată că găsirea locului a artei recitării în rândul artelor spectacolelor este mai complicată decât se pare la prima vedere. Răspunsul evident

¹ Jászó, A. A. (2013). *Klasszikus magyar retorika*. Bp.: Holnap Kiadó, p. 18.

² Böhm E. (1989): *A vers szószólói*. Bp., Múzsák Kiadó, p. 7-8. o.

³ *Magyar színháztörténet 1920–1949*. (f. d.) Redactori: Bécsy Tamás și Székely György. Bp., Magyar Könyvklub Rt., p. 966.

la această întrebare nu este ușoară pentru cel care face analiza ei, dar unul dintre scopurile acestei lucrări este să pună la loc în rândul artelor prin prezentarea de date concrete.

3. Bibliografia generală, cercetări

4. Clarificarea noțiunii

A) Terminologia de specialitate, originea terminologiei de specialitate și discuțiile despre ea;

B) Terminologia lucrării

Până în prezent nu există un studiu de analiză cuprinzătoare a istoriei Transilvaniei interbelice, această lucrare, referitoare la viața culturală, dorește să adauge noi informații și găsierea de noi căi pentru cercetările din viitor. La această lucrare pe lângă prezentarea literaturii de specialitate și a cercetărilor în temă, este nevoie de un capitol mai amplu pentru definirea noțiunilor. În acest capitol prezint modificarea denumirii interpretării poeziei de-a lungul timpului și modul în care s-a schimbat, precum și definesc terminologia prezentei lucrări. Acest lucru este foarte important pentru lipsa terminologiei acestei ramuri ai artei, și este esențială folosirea terminologiei exacte pentru evitarea confuziilor.

5. Sprijine metodologice

La finele primului capitol abordez metodologia lucrării. Arta recitării, cum am mai notificat și voi mai relata în viitor, este o parte a artei, care nu are terminologie proprie și nici metodologie proprie. Astfel în cercetarea istoriei și evoluării recitării am fost nevoită să parcurg metodologia altor discipline ale științei filologice. Pe lângă aceasta prezint detalii privind ortografia textelor folosite.

II. CONTEXTUL SOCIO-POLITIC ȘI RELAȚIA LUI CU ORGANIZAȚIILE LITERAR-CULTURALE

1. Orientări politice, auto-organizare, consolidarea intereselor

A) Viața politică între cele două războaie mondiale; B) organizarea socio-

politică a maghiarimii

Recitarea poeziilor, ca eveniment comunitar are rol important în viața socio-politică, astfel am simțit nevoia cunoașterii și prezentării cadrului în prisma contemporanilor de atunci, precum și a cercetărilor. În prima parte al capitolului doi a lucrării prezint viața politică a României și a Transilvaniei. În partea a doua al capitolului prezint viața politică a maghiarimii din anii douăzeci–treizeci, în prisma organizațiilor literare și culturale, ca o introducere în strategia lucrării mele.

III. ARTA RECITĂRII POEZIEI ÎN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

1. Perspectivă – viața teatrală în Transilvania anilor 1920-1930

În al treilea capitol, care este cel mai vast, tratez dezvoltarea istoriei recitării în Transilvania între cele două războaie mondiale, prima dată prezint o paralelă dintre viața teatrală și arta spectacolelor din Ungaria și Transilvania în perioada anilor 1920 – 1930.

În Europa de Est, teatrul nu are doar obiectiv estetic, o „școală morală”, ca și în Europa de Vest. Aici, a fost o formă accentuată a culturii materne, iar estetica și politica erau în strânsă legătură.

Acest fenomen s-a accentuat mai ales în timpul primului război mondial, al destrămării Monarhiei Austro-Ungare, precum și după, când teatrul a devenit un important spațiu comunitar pentru cultura maghiară.

S-au desființat modalitățile de funcționare instituțională, care a fost o mare greutate pentru teatre. Totodată, pe lângă criza financiară, viața culturală s-a luptat și cu criza culturală, deoarece își căuta identitatea. În a doua jumătate a anilor 1920 s-a întărit dorința de auto-organizare în care a fost de ajutor și polemica de presă în care s-a dezvăluit trăsăturile importante ale culturii maghiare din Transilvania.

2. Paralelă cu Ungaria

În privința justificării importanței artei recitării poeziei în anii 1920-1930 a fost tot așa de instabilă și plină de neînțelegeri, ca în perioada de dinainte, prezentată în capitolul de

teorie. În această perioadă au devenit frecvente serile de recitaluri, care au dus la polemicile amintite anterior, despre spunerea sau recitarea poeziilor. De lucrări de mare anvergură nu putem vorbi, articole în presă (mai ales în rev. literar *Nyugat*) conțin doar în mică măsură referiri teoretice. Se referă mai mult la probleme practice, dar fără fundamentare teoretică acestea nu prea au relevanță. În această eră s-au ocupat de poezii cel mai mult poeții de la Nyugat, de ex. Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes sau Fenyő Miksa, reprezentanți ai noii literaturi.

În acest capitol tratez amănunțit literatura de specialitate referitor la era respectivă din Ungaria, cronicile, analizele, eforturile depuse în privința teoretizării și de categorizării.

3. Conspirații literare

Paralel (sau mai bine zis împreună) cu mișcările politice a pornit și reorganizarea vieții literare și culturale. Aceste două părți nu se pot separa, deoarece artiștii care au apărut și în viața publică, în oarecare măsură au făcut și politică – bineînțeles nu în partide. Aceasta derivă din faptul că arta totdeauna a avut și latură politică. Despre viața teatrală maghiară de după primul război mondial au scris și Kántor Lajos și Kötő József,⁴ remarcând faptul că teatrul a fost o formă importantă în menținerea culturii materne, astfel esteticul și politicul au fost în strânsă legătură.

A) Rolul presei în Transilvania în anii dintre cele două războaie mondiale

Rolul important al presei din Transilvania în perioada anilor 1920-1930 nu îl cunoșteau numai cei care trăiau și activau în acea perioadă. Importanța presei locale a crescut semnificativ după 1920,⁵ ea fiind o sursă importantă a știrii, cu toate că înainte nu avea un rol semnificativ. Gyórfy Gábor în partea introductivă a volumului apărut în 2009 *Cenzură și propagandă în România comunistă*⁶ prezintă pe scurt istoria presei maghiare și din Transilvania, mai ales cenzura înaintea perioadei comuniste.

B) Literatură și politică – reflecții literare și artistice

Este interesantă relația dintre literatură și politică în Transilvania interbelică. În timp

⁴ Kántor–Kötő (1994) *Magyar színház Erdélyben 1919–1992*. Bucharest, Kriterion.

⁵ Fleisz J. (2005): *Az erdélyi magyar sajtó története (1890–1940)*. Pécs, Pro Pannonia. p. 86.

⁶ Gyórfy Gábor (2009): *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. Kolozsvár, KOMP-PRESS.

ce găsim același nume în literatură, viață publică și presă, Mikó Imre susține că literatura și politica totdeauna au străbătut drumuri diferite.⁷ El consideră că polemicile nu au nici un rost, remarcă că tensiunea se datorează încrederii în sine a membrilor diferitelor grupări literare și așteptările politicianilor de o implicare mai mare a artiștilor.

Legătura dintre viața publică și literatură în anii 1920-1930 este marcată de cele două direcții: transilvanismul și mișcările muncitorești cu cercurile literare aparținătoare. În acest capitol tratez detaliat „gândul transilvan” (transilvanismul), cercul artistic revistei Korunk, precum și activitatea mișcării A Tizenegyek (Unsprezeciștii) și Erdélyi Fiatalok (Tineretul Transilvănean). În final prezint alte căutări de drumuri, activitatea altor asociații și grupări literare din perioada interbelică.

C) Rolul seratelor de recital în căutările de drumuri minoritare

Apariția recitatorilor de poezii și organizarea serilor de recitaluri au format publicul. Pe de o parte putem vorbi despre noutatea acestei forme a artei, pe de altă parte în cadrul mișcărilor muncitorești au pus accent pe importanța culturii, prezentării operelor literare clasei muncitoare. În ce măsură au fost aceste serate voluntare, nu se știe, dar după opinia presei sălile au fost pline cu ocazia acestor spectacole. Au apărut tot mai multe coruri de recitaluri și au fost foarte populare, mai ales în Ungaria, având o importanță și efect deosebit.

4. Presa și asociațiile analizate – prezentarea surselor

În a patra parte a capitolului III, mă ocup de prezentarea sistematică a materialului de sursă, menționând separat revistele folosite ca sursă primordală (*Az ellenzék, Ellenzés, Erdélyi Helikon, Erdélyi Irodalmi Szemle, Vasárnapí Újság, Pásztortűz*, etc.), asociațiile literare (Erdélyi Irodalmi Társaság, Helikon íróközösség, Kemény Zsigmond (Irodalmi) Társaság), precum și materialele găsite în arhivă, moșteniri și corespondențe la Petőfi Irodalmi Múzeum (Muzeul Literar Petőfi, Budapesta) sau Casa Memorială Szabédi (Cluj).

5. Formarea artei recitării în Transilvania

⁷ Mikó I. (1941): *Huszonkét év*. Budapest, Stúdium. p. 164-165.

Datorită tematicii disertației și situației istorico-geografice, trebuie să despart arta recitării din România și Ungaria. Nu fiindcă ar fi o artă separată, ci pentru că a fost influențată și de schimbările istorice din acea perioadă, care a avut efecte asupra ei, tot așa ca în întreaga Europă.

Cele două subcapitole anterioare determină două ipoteze: 1. recitalul este artă înrudită cu arta spectacolului, dar nu e aceeași, astfel poate interesa publicul; 2. conform tendinței din Europa și Ungaria și în Transilvania seratele de poezii în anii 1920-1930 prosperă și la noi. Bineînțeles, ambele ipoteze presupun și alte întrebări. De ce a devenit așa importantă recitarea în această perioadă? Ce relație e între istoria recitalurilor din Transilvania și Ungaria? Despre aceste teme relatez în acest subcapitol și prezint pe scurt și sumarul capitolelor următoare.

6. Arta recitării poeziei în Transilvania perioadei interbelică

În opt subcapitole tratez artiștii, evenimentele și festivitățile legate de viața artei recitării. Prezint separat artiștii, ai căror activitate este cunoscută, astfel doamna Adorján Weress Margit, Tessitori Nóra, Brassai Viktor, György Dénes, precum și corurile de recitaluri și matineele. Sunt prezentate și acele personaje, care sunt notate în presa contemporană, cele mai importante fiind evidențiate. Majoritatea actorilor recitatori sunt cunoscuți și în zilele noastre, unii au avut și recitaluri independente. Recitatorii amatori sunt mult mai mulți, însă foarte puțini sunt cunoscuți în prezent. Într-un alt subcapitol prezint concursurile de poezie din anii 1920-1930. Prezint separat seratele legate de unele asociații și publicații literare. La final prezint celelalte evenimente, care nu se pot sorta în aceste categorii, dar țin să le prezint existența.

Dintre cele 458 de programe literare din 1915–1940 jumătate au fost recitaluri de poezii, la 38% nu au fost recitaluri, iar la 12% nu se știe. În acest număr nu sunt incluse recitalurile individuale, care împreună cu celelalte serate prezentate au fost 87. Dacă le adunăm pe toate (545 spectacol), atunci numărul celor în care au fost și recitaluri crește la 315, adică 57%. Categoriile *da – nu – nu se știe* bine înțeles nu am discutat în cazul seratelor individuale, deoarece la ele este evident prezența recitalelor. Ponderea mare a seratelor fără recitaluri se datorează celor două asociații importante EIT și KZST, a căreia programe nu au conținut recitaluri. Totuși, aceste asociații au avut mare parte în viața literară a anilor '20,

cu toate că în cadrul acestor evenimente ponderea recitalurilor era foarte mică.

Cele 12%, unde nu se știe dacă au fost sau nu poezii, se datorează faptului că în presă nu s-a prezentat programul acestor evenimente, nici înainte, nici după evenimentul respectiv. Putem concluziona că au fost recitaluri din faptul că au fost invitați artiști la aceste manifestări. O altă estimare este faptul că dacă s-au ținut evenimente comemorative poezilor, de exemplu Ady Endre sau Arany János, putem presupune că au fost și recitaluri.

7. Adăugiri la istoria culturală a epocii – alte beneficii ale cercetării

Citind presa epocii, găsim foarte multe articole, adevărate delicatese despre istoria culturii – dincolo de cele menționate. De exemplu, în 1915, cu ocazia unui spectacol, unde au recitat studenții Fejér Manó și Stubek István, s-a intonat și imnul turcesc.⁸ Motivul acestui lucru este necunoscut, deoarece este în afara domeniului strict de cercetare, dar totuși e o curiozitate, explorarea detaliilor fiind subiectul unei cercetări ulterioare. Un alt aspect interesant este, că în 1924 actorul Ulmann Sándor din Oradea a primit două luni închisoare pentru recitarea unui fragment al unei poezii de Ady Endre. În acest subcapitol prezint astfel de rarități, care nu au legătură strânsă cu lucrarea, dar nuanțează imaginea creată despre era respectivă

IV. SPECTACOLE INDIVIDUALE, INTERPREȚI, CEI MAI ÎNDRĂGIȚI POEȚI DIN PERIOADA INTERBELICĂ – FAPTE ȘI CONCLUZII

Scopul cercetării a fost de a depista arta recitării maghiare din Transilvania, formarea, dezvoltarea ei în privința istoriei, societății, sociodemografiei, a literaturii și istoriei teatrului. Am reușit să realizez mai multe baze de date imense, care cuprind recitatorii, evenimentele poetice, autorii, precum și recitalurile susținute de acești artiști.

Ipoteza mea la început a fost că în perioada interbelică era semnificativ proporția și rolul recitatorilor și seratelor cu totul că tot în acest interval în toată Europa s-a dezvoltat arta poeziilor, a recitalurilor. Acest fapt pot să-l dovedesc prin cercetările efectuate, dar neterminate încă.

Cele de mai sus sunt demonstrate și prin faptul că recitatorii mai de seamă, pe care

⁸ *Ellenzék* 1915. mar. 5. Déli kiadás (Ediția de prânz)

i-am mai amintit (doamna Adorján Weress Margit, Tessitori Nóra, Brassai Viktor, György Dénes), nici odată nu au participat la același eveniment și nu au fost în turnee comune, în ciuda faptului că Tessitori, Weress și György au recitat poezii ale autorilor aparținând grupului Helikon sau Kaláka, au participat la spectacole muncitorești, sau Weress Margit a participat la cele mai multe recitaluri de Reményik și Áprily. Datele prezentate anterior demonstrează că a fost interes pentru aceste manifestări culturale.

Din datele furnizate reiese că numărul acestor evenimente a crescut foarte mult în anii 1920, iar în anul 1922 a ajuns la un punct culminant, datorită probabil și faptului că acest an a fost centenarul Petőfi.

Această ipoteză este demonstrată de mine amănunțit, precum și analizez numărul acestor evenimente prin baze de date, care reprezintă anexele lucrării. Relatez în subcapitol separat spectacolele literare, activitatea publicațiilor, analizez rezultatele în privința socio-demografică (diferențierea recitatorilor pe baza ocupației, sexului, vârstei și renumelui (de azi). Totodată iau în considerare angajamentul lor ideologic, efectul asupra societății, relația dintre poeți și interpreți.

V. REZUMAT, PERSPECTIVĂ

Walter Gyula în anul 1924 scrie:⁹ viața reală, socială a unei poezii începe când ajunge la tipărire, dar legătura dintre poezie și ascultător se realizează prin spectacole. Virtualitatea poeziei se schimbă în realitate prin interpretare, cu toate că autorul spune că interpretarea numai reproduce poezia. Interpretul trebuie să se supună poeziei, nu să se înalțe deasupra ei, ei trebuie să fie prieteni. „*Adevăratul interpret e și recitator și actor în același timp*”¹⁰ – scrie Walter, prin care prezintă că interpretarea este un intermediar între retorică și actorie, prin care se naște o a treia artă.

Citatele din publicațiile de după 1920, cercetările, exemplele arătate în diferitele capitole ale disertației dovedesc realitatea ipotezei, că după primul război mondial spectacolele poetice, seratele de poezie s-au răspândit substanțial. Publicațiile apărute despre aceste evenimente confirmă că a existat și cerința pentru critică. Acestea însă nu au fost punctuale, erau chiar neprofesioniste, pentru cititorii de azi, că în zilele noastre sunt alte cerințe în scrierea criticilor, dar tot așa ca în prezent, nici atunci nu a fost un sistem

⁹ Walter Gyula: *Költészet és előadóművészet. Pásztorútj* X/5.

¹⁰ Ibid.

unitar de criterii. Astfel toată lumea se inspiră din diferite surse, articolul lui Walter remarcabil fiindcă accentuează independența artei interpretative, chiar dacă o consideră reproductivă. Datorită acestui fapt a putut fi considerată interpret recunoscut Tessitori Nóra, în ciuda faptului că era amatoare, nimeni nu i-a cerut experimentul de actor. Pentru acest motiv au putut fi nenumerate persoane mai puțin cunoscute, care au participat de puține ori la astfel de evenimente. Celelalte nume importante a erei au fost A. Weress Margit și György Dénes, care au fost profesori și au ajuns pe podiu, după care s-au întors la catedră. Brassai Viktor a ajuns la poezii datorită temperamentului de agitator, prima dată ca poet, pe urmă ca interpret. Au existat și actori care s-au ocupat mai mult de interpretarea de poezii ca Poór Lili sau Táray Ferenc.

De calitatea recitalurilor lor știm foarte puțin, deoarece cuvintele minunat, excelent, distinct, stilistic, nobil, sunt atribute, care reprezintă sentimentul ascultătorului, dar din punct de vedere al analizei artistice nu sunt relevante. Totuși experimentări critice menționate mai sus sunt demne de reținut, deoarece prezintă unele aspecte semnificative ale interpretării. Mai multe articole accentuează absența recitării pe de rost, adică nu este vorba de o lectură, opera să fie interpretată fără text,¹¹ iar se considerau ca greșală și dacă un interpret a jucat a poezie, în loc de recital. Aceste criterii sunt prezentate în mai multe edituri, care dau sfaturi interpreților. În perioada interbelică a avut o importanță mare, fiind considerată o metodă de educare a maselor largi. Numărul mare al interpreților arată că interesul față de această ramură a artei a fost semnificativă, dar tot acest fapt presupune că calitatea acestor spectacole lasă de dorit.

Apariția asociațiilor și cercurilor literare după războiul mondial e de înțeles, trebuia reconstituită literatura, cultura, obișnuința cu atributul *maghiar din Transilvania*. Sarcina intelectualității a fost să informeze și să explice cetățenilor, adică *poporului*, căci tendința intelectual-politică a fost radicalismul popular. Nu se poate însă trage o linie sigură nici în privința publicațiilor, cercurilor sau interpreților. Au fost diferențe între idei, care s-au manifestat prin locul unde au apărut unele publicații, unde au avut spectacole unii interpreți, dar au fost puține personaje publice, care să refuze total apariția. În Transilvania punctul primordial a fost menținerea literaturii și transmiterea către spectatori. Publicațiile au avut un rol deosebit în comunicarea cu cititorii pentru a cunoaște reprezentanții literaturii moderne din țară și din Ungaria, ca de exemplu Ady Endre, Babits Mihály, Juhász

¹¹ Vezi la Kosztolányi categoria „revoltătorii de pe hârtie”.

Gyula, Szép Ernő. Aceste evenimente aveau o importanță în ajutorul cunoașterii poeziilor, fiindcă aceste poezii au fost prezentate de artiști cunoscuți și credibili. Tessitori în Transilvania a prezentat opera lui Ady, precum și întreaga mișcare *Nyugat*, dar și poeziile lui Petőfi transformând modul de interpretare. Dacă adăugăm și baladele secuiești, care au fost prezente în toate programele ei, nu poate fi aliniată la nici o mișcare. Au fost suprapuneri în idei și între personajele epocii, de exemplu Benedek Elek, care a aparținut de grupul scriitorilor radicali, a fost redactor șef al publicației *Vasárnap*, cu toate că a fost considerat membru al grupării național-populare, iar Szentimrei a fost colaborator și la *Korunk* și la *Erdélyi Helikon*.

Și dacă au fost diferențe între idei, în privința curentelor literare acestea s-au liniștit, important era să se facă cunoscută literatura valoroasă față de diletantism.

Un rol important au avut cercurile literare nou înființate, pentru a găsi modul funcționării prin organizarea de evenimente literare cu ajutorul actorilor renumiți din această perioadă. În lucrare am dorit să prezint o cât mai vastă imagine a mișcărilor artistice, să aflu cine cum și-a promovat arta și cine s-a mai ocupat de interpretare de poezie în acea epocă. Am găsit foarte puține referiri la spectacole, am găsit însă festivaluri și alte serbări în publicațiile periodice, unde au fost mai multe recitări ale artiștilor cunoscuți și mai puțin cunoscuți. Pe lângă aceste serate au avut loc lunar evenimente unde au fost prezentate operele proprii.

Cercetările mele le consider un mod de a umple lacunele în acest domeniu, ele sunt unice însă munca de dezvoltare nu s-a terminat. Consider că în viitor ar fi posibilă o cercetare mai amplă, împreună cu publicațiile locale, care ar putea dezvolta baza de date și cunoașterea interpreților. Cum am relatat la începutul lucrării, găsirea de înregistrări ar putea dezvolta, modifica și completa rezultatele cercetării.

Printre proiectele mele viitoare se află continuarea cercetării, ajungând până în prezent. Știm foarte puțin despre personalități ai artei recitalului, ca Jancsó Adrienn, Illyés Kinga sau Banner Zoltán.

Printre planurile mai îndepărtate se află o lucrare a metodologiei teoretice, care ar ușura nașterea de noi cercetări de acest gen și ar contribui la recunoașterea acestui gen literar.

VI. ANEXĂ

Lucrarea are o vastă anexă, care conține bazele de date constituite pe parcursul cercetării, precum și monografiile, eseuri, articole din ziare, care nu au fost încă recomuncate, interviuri după sistemul de mai jos. Sper ca lucrarea mea, care nu a reușit să cuprindă totul, dar e cea mai detaliată prezentare, va fi o bază pentru cercetările din viitor și va ajuta înțelegerea mai bună a celor prezentate.

VII. BIBLIOGRAFIE SELECTATĂ

Presa contemporană prelucrată

- Aradi Újság.* Arad. 1920–1940. KEK, P.II.928
- Az ellenzék.* Tg.-Mureș, 1920–1940. OSZK Hírlaptár H 20.285
- Brassói Lapok.* Brașov. OSZK Ht. H 11.216
- Ellenzék.* Cluj. OSZK Mikrofilmtár, FM3/692; 1915–1940. / 55–117. tekercs
- Erdélyi Irodalmi Szemle.* Cluj, 1924–1929. KEK 247243.
- Keleti Újság.* Cluj. OSZK Mft. FM3/1524; 1919–1940. / 1–50. tekercs
- Napkelet.* Cluj. 1920–1922. KEK 273203.
- Páosztortűz.* AKA: *Kolozsvári Szemle/Erdélyi Szemle.* Cluj. 1921–1940. OSZK Mft. FM3/4033; 1–3. tekercs; OSZK Mft. FM3/355; 1. tekercs; OSZK Ht. H 61.594
- Szülágység.* Zaláu. 1923-1940. KEK P.2290.
- Szülagy-Somlyó.* Șimleu-Silvaniei. 1919–1940. KEK H.228; KEK P.2289.
- Vasárnap/Vasárnapi Újság.* Cluj. 1921–1925. KEK 490624.; KEK P.2592.

Bibliografia de specialitate

- ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna: *Klasszikus magyar retorika.* Budapest, Holnap Kiadó, 2013.
- BÁRDI Nándor: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között.* In: *Regio*, 1997. 2. 32–67.
- BÁRDI Nándor: *Pártpolitika és kisebbségpolitika.* A romániai Országos Magyar Párt javaslata és annak visszhangja 1934-35-ben. In: *Magyar Kisebbség*, 1998. 3-4. 128–185.
- BÁRDI Nándor: *Választások a két világháború közötti romániai magyar kisebbségpolitikában.* *Magyar Kisebbség*, 2000. 4.
- BEREY Géza: *A magyar újságírás Erdélyben 1919–1939.* Szeged, Ablaka György Könyvnyomdája, 1940.

- BÖHM Edit (Némethné): *A magyar versszavalás története*. Budapest, Ad Librum, 2009.
- BÖHM Edit (Némethné): *A vers szószerzői*. Budapest, Múzsák Kiadó, 1989.
- BÖHM Edit (Némethné): *A versszavalás történetének néhány tanulsága*. In: I. m.
- BÖHM Edit (Némethné): *Az irodalmi szöveg hangzó formájának befogadása*. In: *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára*. Ungvár, Ungvári Egyetem, 2000.
- CSEKE Péter: *Az (ön)korlátozásmentes gondolkodás öröme*. In: UÓ: *Metaforától az Élet felé*. Bukarest–Kolozsvár, Kriterion, 1997.
- CSEKE Péter: *Így szólt az idő általuk*. In: *A Tizenegyek*. Egy antológia elő- és utóélete. Kolozsvár, Kriterion, 2003. 5–8.
- CSEKE Péter: *Paradigmaváltó kísérletek, intézményteremtő törekvések*. In: UÓ: *Paradigmaváltó erdélyi törekvések*. Kisebbségi létértelmezések. Kolozsvár, Kriterion, 2003. 5–9.
- Egy műfaj tündöklése...* Szerk. KISS László. Budapest, Magyar Versmondók Egyesülete – Mikszáth Kiadó, [2002.] (*Versmondók Könyvtára, 1.*)
- FLEISZ János: *Az erdélyi magyar sajtó története (1890–1940)*. Pécs, Pro Pannonia, 2005.
- FÓNAGY Iván: *A költői nyelv hangtanából*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1959.
- GADAMER, Hans-Georg: *Szöveg és interpretáció*. In: *Szöveg és interpretáció* (szerk. Bacsó Béla). Budapest, Cserépfalvi, [1991.] 17–42.
- GÁTI József: *A versmondás*. Budapest, Gondolat, 1973.
- GINZBURG, Carlo: *A sajtó és a kukacok*. Egy XVI. századi molnár vilásképe. Budapest, 1991.
20. Id. GYÁNI Gábor: *A mindennapi élet mint kutatási probléma*. Online: http://www.epa.hu/00800/00861/00004/1997_t9.html (data descărcării: 2015. apr. 18.)
- GYÖRFFY Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. Kolozsvár, KOMPRESS, 2009.
- KÁNTOR Lajos – KÖTŐ József: *Magyar színház Erdélyben 1919–1992*. Bukarest, Kriterion, 1994.
- KARINTHY Frigyes: *Vers és szavalás*. *Nyugat*, 1909/10-11. Online: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00033/00812.htm> (data descărcării: 2016. máj. 20.)
- KOLOUMBÁN Szende – SOCACI Anita: *Ki volt Weress Margit? Művelődés*, 2014/5. 25–28.
- KOSZTOLÁNYI Dezső: *Szavaló-estek*. *Pesti Hírlap*, XLIII. évf. 255., 1921. nov. 13.
- KÖTŐ József: *Színjátészó személyek Erdélyben 1919–1940*. Polis, Kolozsvár, 2009.
- LATINOVITS Zoltán: *Emlékszem a röplés boldogságára*. Szerk. Szigethy Gábor. Budapest, Magvető, 1985.

- POMOGÁTS Béla: *A transzilvánizmus. Az Erdélyi Helikon ideológiája.* Budapest, Akadémiai, 1983.
- SZABÓ Zsolt: *Gyökerek után kutatva. Korunk*, 1982/1. 19–23.
- SZABÓ Zsolt: *Intézményteremtő törekvések Erdélyben.* Szentimrei Jenő irodalomszervező tevékenysége. Kolozsvár – Sztána, Művelődés – Szentimrei Alapítvány, 2006.
- SZABÓ Zsolt: *Szentimrei Jenő élete és munkássága* (doktori disszertáció – kivonat). Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, 2000.
- SZENTIMREI Jenő: *Szavaló-kórus Kolozsváron. Korunk*, 1927. mar. Online: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1927&honap=3&cikk=4278> (data descărcării: 2015. dec. 22.)
- SZENTIMREI Jenő: *Szavaló-kórus Kolozsváron. Korunk*, 1930. dec. Online: <http://korunk.org/?q=node/8&ev=1930&honap=12&cikk=4278> (data descărcării: 2016. mar. 7.)
- SZIGETI Gábor: *Előadóművészet és társadalom.* In: *Egy műfaj tündöklése...* [Budapest], Mikszáth Kiadó – Magyar Versmondók Egyesülete, [2001.]
- Színészeti Lexikon.* Szerk. Németh Antal. Budapest, Győző Andor, 1930.
- SZOLLÁTH Dávid: *A kommunista aszketizmus esztétikája.* PhD-értekezés. Elektronikus dokumentum 2008. (Online: http://irodalomdoktori.btk.pte.hu/files/tiny_mce/szollath_doktori.pdf; data descărcării: 2015. mai 24.)

Surse de internet

- BUJOR, Alin: *Politica a salvat România interbelică. Monitorul de Făgăraş*, 2011. mar. 1. Online: http://www.monitorfg.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=2747:politica-a-salvat-romania-interbelic&catid=52:reportaje&Itemid=73 (data descărcării: 2014. mai 5.)
- FĂRCAŞ, Tiberiu: *Cutremur în tagma istoricilor: ardelenii nu ar fi vrut unirea cu România, în 1918. Zina de Cluj*, 2014. apr. 28. Online: <http://ziuadecj.realitatea.net/cultura/cutremur-in-tagma-istoricilor-ardelenii-nu-ar-fi-vrut-unirea-cu-romania-in-1918--126075.html> (data descărcării: 2014. mai 2.)
- Festivalul Național De Poezie Și Proză „Mihai Eminescu”.* Online: <https://concurseminescu.wordpress.com/> (data descărcării: 2016. mai 25.)
- National Recitation Contest *Poerty Out Loud.* Online: <http://www.poetryoutloud.org/> (data

descărcării: 2016. feb. 22.)

OFIȚERU, Andreea: *A cui este Transilvania? Istorical Lucian Boia explică, la Interviuurile Gândul, pasajele „sensibile” din ultima lui carte. Gândul*, 2014. apr. 30. Online: <http://www.gandul.info/interviurile-gandul/a-cui-este-transilvania-istorical-lucian-boia-explica-la-interviurile-gandul-pasajele-sensibile-din-ultima-lui-carte-12558563> (data descărcării: 2014. mai 5.)

OKRENT, Arika: *Competition Reviving the Art of Poetry Recitation (Verseny a szavalás művészetének feltámasztására)*. 2015. mai 17. Online: <http://mentalfloss.com/article/64081/competition-reviving-art-poetry-recitation> (data descărcării: 2016. feb. 22.)

POPESCU, George: *Alegeri parlamentare în România. Perioada interbelică*. Rádióadás és rövidített írott változata: *Radio România Actualități*, 2012. dec. 11. Online: <http://www.romania-actualitati.ro/alegeri-parlamentare-in-romania-perioada-interbelica-46509> (data descărcării: 2014. mai 2.)

Rezitation im Schloss Köngen – Zweiter Wettbewerb für Sprachbegeisterte von 6–99 Jahren (Szavalás a Köngeni várban – A beszéd szerelmeseinek második versenye 6–99 éves korig). Online: http://www.koengen.de/_Lde/start/Leben/Rezitationswettbewerb+10_05_2014.html (data descărcării: 2016. feb. 23.)